

Tomasz Błach

Ośrodek Informacji, Dokumentacji i Badań
nad Życiem i Twórczością Jana Kochanowskiego
Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie

*Wiersze duchowe i świeckie ksiąg
jedenaście* Wacława Scherffera
von Scherffensteina w kontekście
niemieckich tłumaczeń
Fraszek Jana Kochanowskiego

Wacław Scherffer von Scherffenstein
w literaturoznawstwie niemieckim i polskim
na przestrzeni XVII–XX wieku

Wacław Scherffer von Scherffenstein był wybitnym, niemieckim poetą żyjącym na Śląsku w XVII wieku. Kreśląc jego sylwetkę należałoby poznać kontekst kulturowy, z którego pochodził ten znakomity twórca. Ówczesny Śląsk, leżący w granicach Rzeszy Niemieckiej, wbrew opiniom niemieckich historyków nie leżał na jej peryferiach i był obszarem, na którym silnie oddziaływały polskie wpływy językowe i kulturowe¹. Ziemię śląską i czeską w XVI wieku omijały konflikty o szerszej niż lokalna skali, a liczne szlaki handlowe przebiegające przez te tereny spowodowały dalszy wzrost gospodarczy, który zatrzymał dopiero wybuch wojny trzydziestoletniej. Obszar Śląska, z którego pochodził Wacław

¹ H. Werner, *D. deutsch-polnische Grenzlandproblem in d. schlesischen zur im Zeitalter d. Humanismus u. d. Barocks*, Breslau 1938, s. 87 i n. Napisał tam o Wacławie Scherfferze m.in.: „byłoby błędem doszukiwać się u niego jakiejś specjalnej sympatii do Polski”.

Scherffer von Scherffenstein podzielony był w późnej epoce średniowiecza i we wczesnej epoce nowożytnej na wiele oddzielnych regionów podległych różnym ośrodkom kulturalno-politycznym. Mimo że zarówno gospodarczo, jak i politycznie Śląsk był ściśle związany z Królestwem Czeskim, rządzonym przez Habsburgów, to wiele z jego księstw podlegało władzy lokalnych dynastów piastowskich. Ten podział często powodował rozłam między dworem książęcym a miejskim patrycjatem, dochodzącym swym lokalnych praw.

Wzmianki o Waclawie Scherfferze von Scherffensteinie pojawiały się już w XVII-wiecznych śląskich kronikach i rocznikach, w których wspominano o jego zasługach dla książąt brzeskich, przede wszystkim Chrystiana z dynastii Piastów, będącego przedostatnim przedstawicielem tej dynastii. Znajdujemy w nich liczne wzmianki o rodzinie Scherfferów von Scherffensteinów i samym Waclawie². Będąc znanym w kręgach literackich, był wymieniony w dziele swojego przyjaciela Jerzego Filipa Harsdörffera (1607–1658)³ *Specimem philologiae germanicae continens [...]*, w którym zresztą zniekształcono nazwisko Scherffenstein na Scherffenberg⁴.

W dawniejszym niemieckim literaturoznawstwie przedstawiano Waclawa Scherffera von Scherffensteina jako poetę epigonalnego, którego poprzedził „ojciec niemieckiej poezji” Marcin Opitz (1597–1639)⁵. Scherffer pozostawał ponadto w cieniu swojego ró-

² H. Mühlforth, *Teutsche Gedichte*, wyd. J.G. Steckh, Breslau 1686, strdr., Herzog August Bibliothek zu Wolfenbüttel, sygn. Xb1876. [dostęp: 30.01.2022].

³ Wybitny niemiecki poeta i uczonej epoki baroku, znawca języków i kultury romańskiej. Studiował w Altdorfie i Strasburgu filozofię, filologię i matematykę. Stworzył liczne dzieła służące nauce poprzez zabawę literacką. Zob. K. Lorenzen, *Harsdörffer, Georg Philipp*, w: „Neue Deutsche Biographie”, t. 7, 1966, s. 704–705.

⁴ G. P. Harsdörffer, *Specimem philologiae germanicae continens disquisitiones IX [...]*, wyd. W. Endter, Norimberga 1646, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. Rar. 4381, s. 195. [dostęp: 10.02.2022].

⁵ F. Muncker, *Opitz, Martin*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”, t. 24, 1887, s. 370–378. Zob. także, K. Garber, *Opitz von Boberfel[d]t, Martin*, w: „Neue Deutsche Biographie”, t. 19, 1998, s. 552–554.

wieśniaka i bliskiego przyjaciela Fryderyka von Logaua (1604–1655)⁶, będącego oprócz Martina Opitza najwybitniejszym przedstawicielem śląskiej poezji barokowej. Poza tym na początku swojej kariery dworskiej przyszedł poeta Waclaw Scherffer von Scherffenstein zajmował się przede wszystkim komponowaniem utworów muzycznych. Został on wymieniony jako organista z Brzegu w *Die Tonkünstler Schlesiens [...]7* przez Carla Juliusa Adolpha Hoffmanna – dzieło poświęconym historii sztuki na Śląsku. O śląskim twórcy pisał także Johann Heinrich Zedler w swoim leksykonie z 1742 roku *Grosses Vollständiges Universal-Lexikon*⁸, w którym wskazał na dzieła wspominające tego poetę.

Wiek XIX przyniósł dalsze badania literaturoznawcze nad literaturą XVI i XVII wieku, co doprowadziło do wydania przez niemieckiego literata i polityka liberalnego Jerzego Gottfrieda Gervinusa (1805–1871) dzieła *Geschichte der poetischen National-Literatur der Deutschen*⁹. Znajdziemy w nim krótkie wzmianki biograficzne dotyczące Waclawa Scherffera von Scherffensteina. Natomiast pierwsze dłuższe, krytyczne opracowanie dotyczące sylwetki niemieckiego poety przedstawił biograf Paul Drechsler w pracy *Wencel Scherffer von Scherffenstein*¹⁰, minimalizując jego twórczość jako poety ludowego. Była to obszerna, syntetyczna monografia poświęcona temu niezwykłemu, niemiec-

⁶ R. Eitner, *Logau, Friedrich von*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”, t. 19, 1884, s. 107–110. Zob. także, P. Ukena, *Logau, Friedrich von*, w: „Neue Deutsche Biographie”, t. 15, 1987, s. 116.

⁷ C. J. A. Hoffmann, *Die Tonkünstler Schlesiens: ein Beitrag zur Kunstgeschichte Schlesiens, vom Jahre 960 bis 1830*, wyd. G. P. Aderholz, Breslau 1830, s. 385–386.

⁸ J. H. Zedler, *Grosses vollständiges Universal-Lexikon aller Wissenschaften und Künste Welche bisshero durch menschlichen Verstand und Wirtz erfunden und verbessert worden[...]7*, Bd. 34 (Sao-Schla), Halle und Leipzig 1742, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. 2 Enc. 23–34, s. 1327. [dostęp: 09.02.2022].

⁹ G. G. Gervinus, *Geschichte der poetischen National-Literatur der Deutschen*, t. 3, Leipzig 1836.

¹⁰ P. Drechsler, *Wencel Scherffer von Scherfferstein: ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Literatur im 17. Jahrhundert*, Breslau 1895.

kiemu poecie ze Śląska. Również dwudziestowieczne opracowania bardzo krytycznie oceniały twórczość Waclawa Scherffera von Scherffensteina w kontekście śląskich poetów barokowych, pisząc o nim: „obok Ślązaków, którzy przynajmniej pod względem liczebności są najważniejsi, z których tak rzadcy i piękni poeci jak Czepko, również tak nędzni jak Scherffer stoją razem z wielkimi, głównymi przedstawicielami...”¹¹, co nie pokrywało się z opinią współczesnych Scherfferowi literatów czy autorów dzieł encyklopedycznych, którzy bardzo pozytywnie odnosili się do jego twórczości.

W Polsce już w wieku XIX o niemieckich tłumaczeniach dzieł Kochanowskiego, w tym tłumaczeniach autorstwa Scherffera, pisał Stanisław Tomkowicz w artykule *Kochanowski i poeci niemieccy XVII wieku*¹². Na temat twórczości Waclawa Scherffera von Scherffensteina w kontekście tłumaczeń *Fraszek* Jana Kochanowskiego pisali polscy autorzy także na początku XX wieku: Alicja Simonówna¹³, Kazimierz Kapałka¹⁴, Anna Wróbel¹⁵ i wybitny badacz literatury niemieckiej, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego Marian Szyrocki¹⁶.

¹¹ W oryginale: „Neben den mindestens an Umfang wesentlichsten Schlesiern, von denen so seltene und schöne Dichter wie Czepko und so schüchterne wie Scherffer mit den grossen Hauptvertretern zusammenstehen, ist der Leipziger Kreis durch die sonst nie in Sammlungen auftauchenden Namen...”. Zob. *Karl- und Faber-Kunst- und-Literatur-antiquariat: Sammlung Victor Manheimer: deutsche Barockliteratur von Opitz bis Brockes*, München 1927, s. 3.

¹² S. Tomkowicz, *Kochanowski i poeci niemieccy XVII wieku*, w: „Przegląd polski”, t. III, Kraków 1884, s. 340–352.

¹³ A. Simonówna, *Pieśń Kochanowskiego „Nadziei nie trzeba tracić” w tłumaczeniu niemieckim z XVII wieku*, w: „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej”, t. 7, nr 1/4, 1908, s. 139–141.

¹⁴ K. Kapałka, *Niemieckie tłumaczenie „Fraszek” Kochanowskiego i „Kolędy” z r. 1652*, w: „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej”, t. 12, nr 1/4, s. 169–182.

¹⁵ A. Wróbel, *Kochanowski i literatura niemiecka*, w: „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej”, t. 43, nr 1–2, s. 488–501.

¹⁶ M. Szyrocki, *Niemieckie echa twórczości Kochanowskiego, Szymonowica i Modrzewskiego*, w: „Sobótka”, R. X, 1955, z. 4, s. 611–645.

Ważnym opracowaniem w badaniach literaturoznawczych była monografia Jana Pipreka¹⁷ powstała w latach sześćdziesiątych XX wieku. Autor opisał w niej życie Wacława Scherffera von Scherffensteina na tle życia społeczno-politycznego ostatnich Piastów na Śląsku. W ostatnich dziesięcioleciach wiele faktów na temat życia i twórczości śląskiego poety wniosła biografia niemieckiego bibliografa i znawcy okresu baroku Gerharda Dünnhaupta *Wenzel Scherffer von Scherffenstein*¹⁸. Także we wcześniejszym leksykonie bibliograficznym Dünnhaupt zamieścił dłuższą notę biograficzną poświęconą Wacławowi Scherfferowi von Scherffensteinowi¹⁹. Ważnym źródłem, przybliżającym zarówno twórczość literacką, jak i muzyczną Wacława Scherffera von Scherffensteina jest czasopismo monograficzne „Daphnis”²⁰.

Życie i twórczość Wacława Scherffera von Scherffensteina

Tłumacz *Fraszek* Jana Kochanowskiego urodził się prawdopodobnie około roku 1603 w Głubczycach²¹. Jak już wspomniano wyżej, wywodził się on z zasłużonego dla Habsburgów rodu Scherffensteinów pochodzenia niemieckiego. Znanym szesnastowiecznym przedstawicielem tego rodu był Martin Kinner von

¹⁷ J. Piprek, *Wacław Scherffer von Scherffenstein. Poeta śląski i polonofil XVII wieku*, Opole 1961.

¹⁸ G. Dünnhaupt, *Wenzel Scherffer von Scherffenstein*, w: *Personalbibliographien zu den Drucken des Barock*, t. 5, Stuttgart 1991.

¹⁹ G. Dünnhaupt, *Wenzel Scherffer von Scherffenstein*, w: *Bibliographisches Handbuch der Barockliteratur: hundert Personalbibliographien deutscher Autoren des siebzehnten Jahrhunderts*, t. 3, Stuttgart 1980, s. 1663–1676.

²⁰ „Daphnis. Zeitschrift für Mittlere deutsche Literatur und Kultur der Frühen Neuzeit” (1400–1700), t. 30, 2001.

²¹ Pierwszą biografię Wacława Scherffera von Scherffensteina zamieścił Erich Schmidt, *Scherffer von Scherffenstein, Wenzel*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”, 31, 1890, s. 116–118.

Scherffenstein²², który pełnił funkcję magistra w Uniwersytecie w Wittenberdze, był także poetą i muzykiem w rodzinnym mieście. Trudno udowodnić jakie pokrewieństwo łączyło tych dwóch poetów z rodu Scherffensteinów na podstawie skromnych źródeł. O zasługach Martina Kinnera von Scherffensteina wspominał Jan Chrystian Wetzel w swoim *Analecta hymnica*²³.

Badania genealogiczne przeprowadzone jeszcze w XIX wieku przez Paula Drechslera nie przyniosły żadnych informacji o pochodzeniu Waclawa Scherffera von Scherffensteina. To co wiemy o jego życiu pochodzi z jego utworów literackich, w których zawarte są informacje o jego losach. Wiele zagadnień związanych z jego biografią odnosi się do wydarzeń z czasów wojny trzydziestoletniej, w wyniku której księstwo brzesko-legnickie wielokrotnie było atakowane przez różne armie uczestniczące w tym konflikcie. Pewne wskazówki co do pokrewieństwa Waclawa Scherffera von Scherffensteina z głubczycką rodziną patrycjuszowską podają, pochodzący również z Głubczyc: Tobiasz Aleutner (1574–1633)²⁴ oraz Jan Zindler. Wspominali oni o dziadku Waclawa, Chrystianie i ojcu, Zachariaszu. Natomiast o pochodzeniu jego matki Anny Otterin, z rodziny świdnickiego rajcy Waclawa Ottera von Otterau, dowiadujemy się na podstawie informacji przekazanych w dziele samego Scherffera *Leichdesänge und Grabschriften*²⁵. Wspomniana powyżej data narodzin (1603 rok) Waclawa Scherffera von Scherffensteina pozostaje w sferze naszych przypuszczeń, które w pewien sposób potwierdza on sam w swoim naj-

²² R. Eitner, *Kinner von Scherffenstein, Martin*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”, 15, 1882, s. 770–771.

²³ J. C. Wetzel, *Analecta hymnica: Das ist: Merckwürdige Nachlesen zur Lieder-Historie, aufs neue mit vielem Fleitz gesammelt, und denen gelehrten Lieder-Freunden zum Dienst [...]*, wyd. Ch. Mevius, Gotha 1754, strdr., Universitätsbibliothek zu Heidelberg, sygn. F 625 RES, s. 112 [dostęp: 10.02.2022].

²⁴ G. G. Jöcher, *Compendiöses Gelehrten-Lexicon [...]*, wyd. Gleditschiana Officina, Leipzig 1750, strdr., Bayerische Staatsbibliothek zu München, sygn. 4 N.lib. 48-1, s. 251. [dostęp: 11.02.2022].

²⁵ Piprek, *Waclaw Scherffer von Scherffenstein...*, dz. cyt., s. 57.

większym dziele *Wiersze duchowe i świeckie ksiąg jedenaście*. Na początku X księgi pisze, że w 1652 roku, kiedy wydane zostało to dzieło, miał 49 lat²⁶. Scherffer podał swój wiek w wierszu dedykowanym przyjacielowi Matthiasowi Büthnerowi *Do M. Büthnera z łacińskiego (wiersza) Bellaya*²⁷, który był tłumaczeniem na język niemiecki znanego łacińskiego wiersza Joachima du Bellaya opiewającego przemijający czas.

Młodość i okres kształcenia Waclawa Scherffera von Scherffensteina pozostają dla nas nieznane. Poeta ten, doskonale znający języki klasyczne oraz retorykę starożytną, prawdopodobnie nie studiował, a jedynie uczęszczał do pobliskiego kolegium, być może w Cieszynie, gdzie zapoznał się z antyczną literaturą, tak często przez niego cytowaną. Tam również na Śląsku cieszyńskim, przenikniętym kulturą i tradycją polską, młody Waclaw Scherffer von Scherffenstein zapoznał się z językiem polskim. Motywem przewodnim wspomnień Scherffera są okropieństwa wojny trzydziestoletniej, paraliżującej wszelką działalność gospodarczą i kulturalną na Śląsku, co potwierdzają inni współcześni mu poeci, chociażby Marcin Opitz²⁸. Protestantkie wyznanie Waclawa Scherffera von Scherffensteina spowodowało, że w początkach wojny trzydziestoletniej, gdy przewagę uzyskała Liga Katolicka i cesarz Ferdynand II (1619–1637), młody luteranin musiał szukać bezpiecznego miejsca na schronienie, co ostatecz-

²⁶ W. Scherffer von Scherffenstein, *Wencel Scherffers Geist- und Weltliche Gedichte Erster Theil: in sich begreifend Eijl Bücher/deren inhalt nach der Zuschriftt zu finden; Nebst einem kurtzen Register/ zu Ende beygefügt [...] Deutscher Gedichte Zehndes Buch [...]*, wyd. Ch. Tschorn, Brieg 1652, strdr., Staatsbibliothek zu Berlin, sygn. Y1 2366, s. 665. [dostęp: 11.02.2022].

²⁷ Scherffer von Scherffenstein, *Wencel Scherffers Geist- und Weltliche Gedichte...*, dz. cyt., s. 667. W niemieckim oryginale: *An M. Büthnern P. L. C. ausdes Belaj Lateinischein*.

²⁸ M. Opitz, *Trost Gedichte in Widerwertigkeit des Krieges: in 4 Bücher abgetheilt und vor etzlichen Jahren von einem bekandten Poëten anderwärts geschrieben*, wyd. Henning Kölern, Leipzig 1633, strdr., Bayerische StaatsBibliothek, sygn. 4 p.o. germ. 159 m. [dostęp: 08.01.2022].

nie zaprowadziło go na dwór śląskich Piastów w Brzegu. Prawdopodobnie stało się to przed rokiem 1630, gdy najemna armia niemiecka feldmarszałka Ernsta von Mansfelda (1580–1626) została rozbita w bitwie pod Dessau (26 października 1626 r.), a na rodzimym Górnym Śląsku wkroczyły armie cesarskie.

Jan Piprek w swojej monografii o Wacławie Scherfferze von Scherffensteinie sugerował, że udał się on na dwór książąt brzeskich z polecenia barona Jana Jerzego Cygana (Czigan), którego ród pochodził z Polski i Czech²⁹. Potwierdzeniem bliskich relacji łączących Wacława Scherffera von Scherffensteina z baronem Cziganem i jego rodziną są jego słowa zawarte w przedmowie dedykowanej Jerzemu, Ludwikowi i Christianowi z dynastii Piastów, załączonej do *Wierszy duchowych i świeckich ksiąg jedenaście [...]*, świadczące o dłuższym pobycie poety w rejonie Cieszyna i Frysztatu³⁰. W swoim wierszu żałobnym *Ehren- und Trauer-Spruch* (Cześć i żałobne powiedzenie), dedykowanym Janowi Jerzemu Cziganowi³¹ zwracał się do zmarłego barona w formie poufałej, jak do osoby najbliższej, co może sugerować, że Wacław Scherffer von Scherffenstein przebywał przez dłuższy czas na dworze frysztackim. Baron Czigan był znanym mecenasem poetów, m.in. Daniela von Czepki, który napisał wiersz żałobny na jego cześć *Czcigodnemu Hansowi Georgowi/baronowi Schlupska/panu na Freystadt/Dobrosławitz i Sacraco/na błogostawione Boże pożegnanie*³².

²⁹ Piprek, *Wacław Scherffer von Scherffenstein...*, dz. cyt., s. 62–63. Jan Piprek używał nazwiska Czygan. Więcej o koligacjach rodzinnych Jana Jerzego Cygana zob. K. Szelaż, *Śląski Lukullus? Baron Jan Jerzy Cygan ze Słupska na Frysztaście i Dobrosławicach w świetle zebranych przez niego książek*, w: „Z badań nad książką i Księgozbiorami Historycznymi”, 2021, t. 15, z.1, s. 58–87.

³⁰ von Scherffenstein, *Wencel Scherffers Geist- und- Weltliche Gedichte...*, dz. cyt., s. A5. W oryginale: „Ich, der minsten einer, schätze mich auch glückkseelig, dass, da die Kriegsgefahr und nöten mich aus Ober-Sclesien, von den Wurtzeln der Karpatischen Berge und dem Elssenbache”.

³¹ Piprek, *Wacław Scherffer von Scherffenstein...*, dz. cyt., s. 63.

³² D. von Czepko, *Auff Dess Wolgebohrnen Herren Herren Hans Georg Czigan/Freyherrn von Schlupska/Herrn auff Freystadt/Dobro-*

Podczas pobytu na dworze księcia brzeskiego Jana Chrystiana Piasta (1591–1639), Waclaw Scherffer von Scherffenstein pełnił funkcję gubernera jego najmłodszego syna, Rudolfa, który zmarł w młodym wieku, około 1630 roku³³. Potwierdza to, że Waclaw Scherffer przybył do Brzegu przed rokiem 1630, kiedy sytuacja międzynarodowa w regionie Górnego i Dolnego Śląska stała się wyjątkowo niebezpieczna i niepewna. Niewątpliwie dało mu to poczucie bezpieczeństwa w obliczu długotrwałej, bliskiej wojny, kiedy to triumf przechylał się raz na stronę sił cesarsko-katolickich, a innym razem na stronę państw protestanckich. Po śmierci księcia Rudolfa, Waclaw Scherffer von Scherffenstein objął opiekę naukową nad trzema pozostałymi synami księcia Jana Chrystiana – Jerzym, Ludwikiem i Chrystianem.

Waclaw Scherffer von Scherffenstein przebywał na dworze brzeskim aż do momentu swojej śmierci. Z czasem, pod koniec lat trzydziestych XVII wieku popadł w niełaskę u księcia Jana Chrystiana, co prawdopodobnie było spowodowane brakiem szczególnej uniżoności i pochlebstw w wierszach jemu dedykowanych. Wspominał o tym on sam w wierszu skierowanym do Zachariasza Pöplera i Zygmunta Piastowicza z Legnicy z dnia 14 marca 1647 roku, w którym wyjaśniał w jaki sposób stracił stanowisko gubernera:

Nie lubię być wśród sterty pokornych hipokrytów. Nie mógłbym sprzedawać dymu, który unosi się szczególnie na dworze i wydaje się wznosić, a w końcu skręca i splata się w nicość. Nie pozwalałem sobie mówić „tak” przed „nie”, moje serce nie pozwalało mi mówić fałszywego słowa. [...] Nie byłem pochlebcą (nie chwale się tym!), dlatego sąd również mnie przepędził³⁴.

slawitz und Sacraço/ in Gott seeligen Abschied, wyd. G. Baumann, Breslau 1640, strdr., Herzog-August-Bibliothek, sygn. Xb 6203 (40).

³³ Piprek, *Waclaw Scherffer von Scherffenstein...*, dz. cyt., s. 65.

³⁴ von Scherffenstein, *Wencel Scherffers Geist- und- Weltliche Gedichte...*, dz. cyt., s. 678–682. W oryginale: „Ich mag nicht unterm hauffen der Demutts-Heuchler seyn. Rauch konnt Ich nicht verkauffen, der sonderlich zu Hofempor und scheinbar steigt, und letztlich in ein nichts

Pozostałą, długą część życia, bo aż 40 lat, Waclaw Scherffer von Scherffenstein spędził na stanowisku organisty przy kaplicy zamkowej. W roku 1647 stracił dwóch synów, Chrystiana i Waclawa, którzy zmarli niedługo po narodzinach. Głęboko religijny Ślązak bardzo to przeżywał. Dał temu wyraz w wierszu *Przemówienie poety [...]*³⁵. Niewątpliwie życie poety było ciężkie, pełne trudów dotyczących człowieka niskiego stanu, ciągle walczącego o podniesienie swojego statusu społecznego. Zmarł po długiej i ciężkiej chorobie dnia 27 sierpnia 1674 roku³⁶.

Twórczość Waclawa Scherffera von Scherffensteina charakteryzowała się głębokim odniesieniem do czasów, w których przyszło mu żyć, a były one zdominowane przez niekończące się konflikty. We wstępie do swojego najwybitniejszego dzieła *Wiersze duchowe i świeckie ksiąg jednaście* odnosił się do tragicznych zdarzeń, mających miejsce podczas wojny trzydziestoletniej:

Z jakim serdecznym udręczeniem ludzie musieli opuścić swoje domy z obawy przed tyrańskim panowaniem, i chronili się w dziuplach, rozpadlinach, skałach, w górach, w lasach, krzakach i borach³⁷.

Śląski poeta uważa wojnę, która trapiła jego ukochaną ojczyznę, za karę Bożą spowodowaną grzechami narodu, co wyraził słowami:

sich wendelt und verflucht. Vor Nein liess Ich Mir Ja zu sprechen nicht belieben, mein Hertze liess Mich nicht im Mund ein fremdes üben. [...] Zum Schmeichlern ward Ich nicht (das rühm Ich mich!) geschrieben, drum hat mich auch der Hof von sich hinweg getrieben.”

³⁵ Tamże, s. 369.

³⁶ Chociaż jeszcze za życia Scherffera niektórzy mu współcześni pisali o jego śmierci. Zob. Mülpfort, dz. cyt., s. 174.

³⁷ von Scherffenstein, *Wencel Scherffers Geist- und- Weltliche Gedichte...*, dz. cyt., *Vorwort* (Wstęp), s. 2–3. W oryginale: „Mit was vor hertzens-angst die Menschen ihrs gewöhnliche wohnheuser aus forcht tyrannischer übelhaltung, verlassen, und in Hölen, Klüften, Felsen, auf Bergen, in Wälder, Büschen, Gesümpfen...”.

Gorliwość Boga musi pokazać twarde oblicze, bo nasze grzechy wznoszą się do nieba, i przynieść bardzo ciężki lament na młodych i starych (ludzi). Och, on [naród] był tak zaślepiiony, że nie mógł zwrócić się do Boga Najwyższego, który złamał jego srogi bicz i sprawił, iż my sponiewierani Niemcy poczuliśmy jego gniew³⁸.

Wacław Scherffer von Scherffenstein należał do grupy poetów niemieckich wzorujących swoją twórczość na poezji Marcina Opitza, nazywając go w przedmowie do Księgi Drugiej *Wierszy duchowych i świeckich ksiąg jedenaście* „naszym śląskim łabędziem”³⁹, i przedstawiając jego niezliczone zasługi dla odnowy piękna ojczystego języka niemieckiego, nieustępującego innym językom narodowym, przede wszystkim włoskiemu. Scherffer uważał, iż włoskie dzieło Torquata Tassa *Jerozolima wyzwolona* powinno stać się wzorem dla niemieckich poetów⁴⁰. Autor *Wierszy duchowych i świeckich ksiąg jedenaście* nazywał siebie pomocnikiem wielkich poprzedników:

tak jak przy wznoszeniu wielkiego i pięknego gmachu, potrzebni są nie tylko murarze i cieśle, lecz również budownicowie (pomocnicy)⁴¹.

³⁸ Piprek, *Wacław Scherffer von Scherffenstein...*, dz. cyt., s. 77–78. Cytat za: *Wenzel Scherffers Leichgesänge und Grabschriften*, s. 70. W oryginale: „Es muss der eifer-Gott ein hartes Unss erzeugen, weil unsers Sunden gar biss in den Himmel steigen und uber jung und alt sehr schwere klage fuhrn. Ach war ist so verblindt, dass der nicht konnte spurn den hochertzurnten Gott, der seiner grimmes Peitschen ergrieffen, dass Er unss, unss Sund-ersoffne Teutschen”.

³⁹ von Scherffenstein, *Wencel Scherffers Geist- und- Weltliche Gedichte...*, dz. cyt., Księga Druga (*Deutscher Gedichte Anderers Buch*), s. 38. W oryginale: „nach dem unser Schlestsche Schwan”.

⁴⁰ Tamże, s. 40. W oryginale: „Unter denen loblichsthen Gesenschafftern der Vielgefornte, mit der ubersetzung und neuer aufteugung des Erloseten Jerusalem Tassi ausim Italianischen”.

⁴¹ Tamże, s. 40–41. W oryginale: „Sondern gleich wie bey aufführung eines grossen und schnen Gebeues man nicht lauter Mauer- und Zimmermeister, sondern auch Zutrager bedarff”.

W dalszej części tego samego dzieła Waclaw Scherffer von Scherffenstein broni wielkości Opitza, atakowanego za wtórność jego poezji i przekłady z innych języków nowożytnych, uważając że trzeba mieć doskonały zmysł poetycki, aby oddać piękno obcojęzycznej poezji w języku niemieckim. W przedmowie do Księgi Dziesiątej *Wierszy duchowych i świeckich ksiąg jednaście* Scherffer podkreśla znaczenie traktatu poetyckiego *Aristarchus* Opitza dla języka niemieckiego, ponadto wymieniając siedemdziesięciu innych poetów, wśród nich m.in. Andrzeja Gryphiusa (1616–1664)⁴² czy Krzysztofa Kölera (Colerusa) (1602–1658)⁴³.

Scherffer, wyrażając się w ten sposób o Opitzu bronił też swojej twórczości, ponieważ dokonał przekładów wielu szesnasto- i siedemnastowiecznych utworów. Pierwszym, ważnym tłumaczeniem Waclawa Scherffera von Scherffensteina na język niemiecki był *Grobianus* Fryderyka Dedekinda (1524–1598)⁴⁴, niemieckiego humanisty, teologa i księgarza. Było to już czwarte tłumaczenie tej łacińskiej elegii z 1554 roku, które zyskało niezwykłą popularność w całej Europie. Bohaterem tego utworu był mityczny, fikcyjny święty Grobrianus, który nauczał mężczyzn jak unikać występku, głównie obżarstwa. Waclaw Scherffer von Scherffenstein swoją wersję *Grobianusa* wydał w 1640 roku w Brzegu pod tytułem: *Grobianus i Grobiana, to są trzy księgi prostoty obyczajów, by zadowolić wszystkich, którzy kochają chamstwo opisanie łacińskim wierszem wiele lat temu przez Fryderyka Dedekinda. Teraz jednak dla miłośników poezji niemieckiej, w rymach aleksandryjskich, według wskazówek Pana Opitza dokładnie i pracowicie przełożone, w wielu miejscach poszerzo-*

⁴² W. Monath, *Gryphius, Andreas*, w: „Neue Deutsche Biographie”, t. 7, 1966, s. 242–246. Zob. także, H. Palm, *Gryphius, Andreas*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”. t. 10, 1879, s. 73.

⁴³ K. Ritter von Halm, *Colerus, Christoph*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”, 4, 1876, s. 400.

⁴⁴ W. Scherer, *Dedekind, Friedrich*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”, t. 5, 1877, s. 12–15. Niemieckie utwory Dedekinda, np. *Der christliche Ritter* (1576) i *Der bekehrte Katholik* (1596), nie odniosły takiego sukcesu jak *Grobianus*.

ne i z dodanym na końcu szczegółowym indeksem, wydane przez Wencela Scherffera z Głubczyc na Śląsku⁴⁵.

Wiersze poświęcone różnym wydarzeniom, jakie miały miejsce w jego życiu Scherffer umieścił w wydanym również w Brzegu w roku 1646 dziele *Leichgesänge und Grabschiffen* [Wiersze dowcipne a kaśliwe]. Dzieło to autor skierował m.in. do bliskich przyjaciół, takich jak Fryderyk von Logau, któremu ofiarował wiersz żałobny ku czci jego córki, Eleonory Zofii, zmarłej w 1653 roku⁴⁶. Poza wierszami żałobnymi Scherffer zamieścił w tym zbiorze utwory żartobliwe, czasami rubaszne, które często były kierowane do szerszego grona odbiorców, przede wszystkim tych z ludu. Scherffer we wszystkich swoich dziełach podkreślał przywiązanie do ludu śląskiego, a sam nazywał się Ślązakiem.

*Wiersze duchowe i świeckie ksiąg jedenaście
i niemieckie tłumaczenie
Fraszek Jana Kochanowskiego*

Niewątpliwie najważniejszym dokonaniem literackim Wacława Scherffera von Scherffensteina pozostaje zbiór *Wiersze duchowe i świeckie ksiąg jedenaście*, które pozwoliło mu wejść do grona najwybitniejszych niemieckich poetów epoki baroku. Dzieło to wydane pierwotnie w roku 1652 Scherffer podzielił na jedenaście ksiąg, z których każda zajmowała się inną tematyką. Nawiązywał w nich przede wszystkim do prób odnowy poezji i języka niemiec-

⁴⁵ W. Scheffer von Scherffenstein, *Der Grobianer und Die Grobianerin/Das ist/Drey Bücher Von Einfalt der Sitten/zu gefallen Allen denen die grobheit lieb haben/vor vielen Jahren in Lateinischen versen beschreiben/Durch Fridericum Dedekindum. An jetzo aber der Teutschen Poeterey vernünfftigen Liebhabern/in Alexandrinische Reime/nach anweisung H. Opitii gegebenen reguln genaw und vleissig gebracht/an vielen orten vermehret/und mit einem zu ende beygefügten aussführlichen Register heraus gegeben/Durch Wencel Scherffern Leobsch. Siles*, wyd. B. Klose, Brieg 1640, strdr., Aschebücher der Herzogin Anna Amalia Bibliothek Weimar, sygn. Scha BS 1A00028. [dostęp: 15.02.2022].

⁴⁶ Piprek, *Wacław Scherffer von Scherffenstein...*, dz. cyt., s. 84–85.

kiego przez Marcina Opitza, które ten ostatni podjął już w traktacie literackim *Księga o poetyce niemieckiej [...]*⁴⁷. Waclaw Scherffer von Scherffenstein, nazywający Opitza niemieckim Maronem, nie umniejszał przy tym roli Ernsta Schwabe von der Heyde (ok. 1598–1626), autora traktatu *Mała książka poetycka*⁴⁸, napisanego we Frankfurcie nad Odrą w 1616 roku, ani Ambrozjusza Lobwassera (1515–1585)⁴⁹, pierwszego niemieckiego poety tłumaczącego na język niemiecki śpiewniki religijne. Ich obu uważał za prekursorów dialektu górnoniemieckiego.

Śląski poeta, mimo ciąglego podkreślania znaczenia języka niemieckiego, zawsze z uznaniem wyrażał się o Polakach i języku polskim. Scherffer, poza Opitzem i śląskimi poetami pochodzenia polskiego, m.in. Piotrem Wachenusem (ok. 1550–po 1617)⁵⁰, nawiązywał również do twórczości Jana Kochanowskiego, najwybitniejszego polskiego poety epoki renesansu i baroku. O znajomości dzieł Kochanowskiego świadczą treny Waclawa Scherffera von Scherffensteina poświęcone wielkiemu Opitzowi *Poetyckie treny* wydane w oficynie wydawniczej w Brzegu w 1640 roku⁵¹. W latach dwudziestych i trzydziestych XVII wieku Marcin Opitz, pisząc *Skargi Jeremiasza*⁵² i *Psalmy Dawida*⁵³ także odwoływał

⁴⁷ M. Opitz, *Prosodia Germanica oder Buch von der deutschen Poeterey in welchem alle jhre eigenschafft [...]*, wyd. A. Hünefeld, Dantzig 1634, strdr., Bibl. Polona, sygn. mf. B1283. [dostęp: 16.02.2022].

⁴⁸ E. Schwabe von der Heyde, *Poetischen Büchlein*, Frankfurt a/Odrą 1616. Zob. A. Aurnhammer, *Neues vom alten Ernst Schwabe von der Heyde. Drei Sonette auf die Krönung des Kaisers Matthias* (1612), w: „Daphnis. Zeitschrift für Mittlere Deutsche Literatur und Kultur der Frühen Neuzeit”, 31, 2002, s. 279–298.

⁴⁹ E. Trunz, *Lobwasser, Ambrosius*, w: „Neue Deutsche Biographie”, t. 14, 1985, s. 740 i n.

⁵⁰ *Bibliografia Literatury Polskiej – Nowy Korybut*, t. 3, Piśmiennictwo Staropolskie, Warszawa 1965, s. 372–373.

⁵¹ Schmidt, *Scherffer von Scherffenstein, Wenzel*, dz. cyt., s. 117.

⁵² *Martini Opitii Deutsche Poematum. Erster Theil*, wyd. [S.I.], 1637, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. P.o. germ. 1034 k., s. 376. [dostęp: 16.02.2022].

⁵³ *Martini Opitii Weltliche Poemata [...]*, wyd. T. M. Götz, Frankfurt n/Menem 1644, strdr., Österreichische Nationalbibliothek, sygn. 627984-B THEAT.-S., s. 40. [dostęp: 16.02.2022].

się w nich do twórczości Jana Kochanowskiego. Obaj bowiem, Marcin Opitz i Waclaw Scherffer von Scherffenstein, będąc Ślązaczami znali język polski i cenili twórczość poetów polskich, takich jak Jan Rybiński (ok.1565–ok.1621)⁵⁴ czy Szymon Szymonowicz (1558–1629)⁵⁵, a przede wszystkim Jan Kochanowski.

Niemiecki przekład autorstwa Waclawa Scherffera von Scherffensteina *Fraszek Jana Kochanowskiego w Wierszach duchowych i świeckich ksiąg jedenaście* nosi tytuł: *Wiersze niemieckie Księga szósta, zawierająca w sobie część Jana Kochanowskiego, polskiego poety [...] pragnienie i rymy żartobliwe w tłumaczeniu na język niemiecki*. Autor Księgę Szóstą zadedykował: Waclawowi Reiswitz von Kaderzin, Jarosławowi Strzela von Obrowitz, Janowi von Stadelmayer, Gabrielowi von Hund i Kasprowi von Pasadowskiemu, właścicielom miast i miasteczek ziemi raciborskiej, władającym językiem polskim, co podkreślił Scherffer w swojej przedmowie do Księgi Szóstej⁵⁶. Mogli oni bowiem porównać jego tłumaczenie z oryginalną wersją *Fraszek Jana Kochanowskiego*, wydaną w Drukarni Łazarzowej w Krakowie w 1584 roku⁵⁷.

Dzieło Scherffera ukazało się w 1652 roku, chociaż autor w przedmowie pisze, że „to moje tłumaczenie zostało przekazane do ćwiczeń wiele lat temu”⁵⁸. Wskazuje na to również język,

54 Z. Nowak, *Rybiński (Ribinus, Ryba), Jan*, w: „Polski Słownik Biograficzny”, t. 33, 1991–1992, s. 329–331.

55 J. S. Gruchała, *Szymonowicz (Simonius, Simonides, Bebdoński), Szymon*, w: „Polski Słownik Biograficzny”, t. 50, 2015, s. 289–297.

56 W. Scherffer von Scherffenstein, *Wencel Scherffers Geist- und Weltliche Gedichte Erster Theil: in sich begreifend Eifl Bücher/deren inhalt nach der Zuschrift zufinden; Nebst einem kurzen Register/ zu Ende beygefügt [...] Deutscher Gedichte Sechstes Buch/ haltend in sich einen Theil Jan Kochanowskes/ des Weiland fürnehmen Polnischen Poëtens/ Lust: und Schertz-Reime ins Teutsche übersetzt*, wyd. Ch. Tschorn, Brieg 1652, strdr., Staatsbibliothek zu Berlin, sygn. Y1 2366, s. 278. [dostęp: 17.02.2022].

57 J. Kochanowski, *Fraszki Jana Kochanowskiego*, wyd. Drukarnia Łazarzowa, Kraków 1584, strdr., Bibl. Polona, sygn. SD XVI Qu. 6004. [dostęp: 18.02.2022].

58 Scherffer von Scherffenstein, *Geist- und- Wetliche Gedichte [...], Deutsche Gedichte Sechstes Buch [...]*, s. 282. W oryginale: „diese meine vor Jahren zur übung gethane übersetzung”.

którym posługuje się niemiecki tłumacz *Fraszek*. Trudno jednoznacznie stwierdzić, kiedy Waclaw Scherffer von Scherffenstein dokonał przekładu utworów Kochanowskiego, ale należy przypuszczać, że pierwsze z nich powstały w latach dwudziestych XVII wieku, podczas pobytu w ziemi cieszyńskiej u księcia Adolfa Waclawa (1579–1617), albo na dworze Jana Czigana. W dalszych fragmentach przedmowy do Księgi Szóstej Scherffer pisze:

Potem, między innymi, kazałem dobremu polskiemu poecie Kochanowskiemu używać zabawnych epigramów, takich jak *Frassky*, to jest rymów zabawnych, a także wielu poważnych rzeczy, i z nich przeniosłem sporą część do naszego niemieckiego, mianowicie w różnego rodzaju wierszach⁵⁹.

Zastanawiające jest, dlaczego Waclaw Scherffer von Scherffenstein podjął się przełożenia *Fraszek*, a nie *Trenów* czy *Pieśni* Kochanowskiego, jednak ówczesne gusta możliwych czytelników preferowały zabawę słowną, a to najbardziej wyrażały *Fraszki*. Profesor Kazimierz Kapalka wyjaśniał, że „*Treny* są przeważnie subiektywnem przepojone uczuciem, a na tak głębokie uczucie Scherffer zdobyć się nie umiał”⁶⁰, czemu przeczy niemieckie tłumaczenie *Kolędy* Jana Kochanowskiego ze zbioru *Pieśni* w wierszu *Neu-Jahrstages Gebät* w Księdze Pierwszej *Wierszy duchowych i świeckich ksiąg jedenaście*⁶¹.

⁵⁹ Tamże, s. 281. W oryginale: „Da Ich mir denn unter andern des guten Polnischen Poetens Kochanowsko, lustige Beyschriften [Epigrammata] so Er etwa Frassky, das ist Schwertz-reimen, wie wol viel ernst haftes auch drunder, benamet, belieben lassen, und aus denselbe ein guttes theil in unser Deutsch gebrache, und zwar in unterschiedliche art Verse, nach dem sie ohn langes bedenfen zugefallen, und gleichsom auf der Post gerahten”.

⁶⁰ Kapalka, *Niemieckie tłumaczenie „Fraszek” Kochanowskiego i „Kolędy” z r. 1652*, dz. cyt., s. 174.

⁶¹ Scherffer von Scherffenstein, *Geist- und- Wetliche Gedichte [...], Deutsche Gedichte Erstes Buch [...]*, s. 35–36.

Ceniący naród i język polski Waclaw Scherffer von Scherffenstein, pisząc w Księdze Pierwszej *Wierszy duchowych i świeckich ksiąg jedenaście* o wymowie w języku niemieckim, także wspominał o *Fraszkach* Jana Kochanowskiego:

w wierszach żartobliwych Doktora Kochanowskiego *Anakreona* pisze się przez „k”, tak jak w języku polskim, a więc nie popełniono żadnego wysoce powtarzalnego błędu⁶².

Tłumaczenie zbioru *Fraszek* w wielu fragmentach nie jest zrozumiałe i nie wyraża piękna stylu czarnoleskiego twórcy⁶³, co świadczy o tym, że tłumaczenia te powstały we wczesnym okresie twórczości Waclawa Scherffera von Scherffensteina. W ostatnim okresie swojego życia podejmował się tłumaczeń, które wskazują już na wysoki kunszt jego przekładów, o czym świadczy niemiecka parafraza *Pia desideria*⁶⁴ Hermana Hugo (1588–1629), flamandzkiego pisarza jezuickiego i kapelana, wydana w roku 1662.

Niemiecki poeta przetłumaczył aż 138 fraszek Mistrza z Czarolasu, nazywając je *Beyschriften* (po łacinie *Epigrammata*), co oznacza lekką, zwiewną formę wiersza. Jak twierdzą literaturoznawcy polscy (Kazimierz Kapałka) oraz niemieccy (Paul Drechsler) niemiecki autor w sposób jasny, ale dość pedantyczny i dosłowny stara się przekazać niemieckiemu odbiorcy polską wymowę i znaczenie *Fraszek*. Zauważyć można różnicę, jeśli cho-

⁶² Tamże, s. 48. W oryginale: “In Kochanowskes Schertzreimen ist Doktor, Anakreon wie im Polnischen mit „k” geschrieben worden und damit kein hochverweislicher fehler verhoffentlich begangen worden”.

⁶³ Wróbel, *Kochanowski i literatura niemiecka*, dz. cyt., s. 492.

⁶⁴ *Hermanni Hugonis S. J. Gottsälinger Verlangen Drey Bücher: nehmlich: 1. Wehklagen der Büssenden Seelen. 2. Wünsche der Heiligen Seelen. 3. Seufftzen der Liebenden Seelen/ In Lateinischen Versen vielmal gedruckt, izt aber auch in so viel Teutschen Reimen beysammen herausgegeben, nebst einem Inhalt-Register, von Wencel Scherfferern von Scherffenstein G.K.P.*, wyd. W. Scherffer von Scherffenstein, Brieg? [post VII] 1662, strd., Bibl. Uniw. we Wrocławiu, sygn. ER 42. [dostęp: 17.02.2022].

dzi o poziom językowy poszczególnych fraszek. Dla przykładu przywołajmy fragment niemieckiego tłumaczenia fraszki *An die Berge und Wälder* [Do gór i lasów]⁶⁵:

Wysokie góry i odziane lasy!
Ihr wunder hohen Berg, ihr Wäld und grüne Püschel!
 Jako rad na was patrzę, a swe czasy
an Euch mein Augen ich, gar gern und ost erfrische,
 Młodsze wspominam, które tu zostały,
darben der Jugend zeit zuggleiche mir kömmt ein,
 Kiedy na statek człowiek mało dbały.
da man auf ernst nicht hech befliesen pflegt zis senn.
 Gdzim potym nie był? Czegom nie skosztował?
Wo bin Ich nicht geweft? Was hab Ich nicht gewaget?
 Jażem przez morze głębokie żeglował,
durchs Meer bat AEolus mich bin und her geiaget.
 Jażem Francuzy, ja Niemce, ja Włochy,
Mechst Teutschland hab Ich Wir so Wälsch als Franze
 Jażem nawiedził Sybilline lochy.
Land. Auch der Sybillen Höln gemachet recht befannt.
 Dziś żak spokojny, jutro przypasany
Ich war ist ein Student, ist führt Ich an der Seiten
 Do miecza rycerz dziś między dworzany
mein Rittermässig Schwert, ist Ich zun Hofeleuten
 W pańskim pałacu, jutro zasię cichy
Mich stallte; Morgen dann Ich einen Priester gab
 Książd w kapitule, tylko że nie z mnichy
der seine Horas las, nür das Ich mich nicht hab'in
 W szarej kapicy a z dwojakim płatem;
grauer Kappen wolln und doppelplatten wissen
 I to czemu nic, jesliże opatem?
loch ja, wenn man, Herr Abt, Mich hette sollen grüssen

⁶⁵ Scherffer von Scherffenstein, *Geist- und Wetliche Gedichte [...], Deutsche Gedichte Erstes Buch [...]*, s. 311.

Taki był Proteus, mieniać się to w smoka,
So ware Proteus auch, der weiland in der Welt in Drachen,
To w deszcz, to w ogień, to w barwę obłoka.
Regen, Glutt und Wolten sich verstelle.
Dalej co będzie? Srebrne w głowie nici,
Was werd Ich weiter senn? Der Kopf allreit bereiffet?
A ja z tym trzymam, kto co w czas.
Ich halts deme nür, der zeitlich was ergreifet.

Kochanowski wiersz ów napisał około roku 1573, gdy opuścił dwór królewski w Krakowie i osiadł w Czarnolesie. Jest to fraszka autobiograficzna. Czując się stary i zmęczony wspominał swoją młodość i pobyt we Włoszech, co obrazują „Sybilline groty” znajdujące się tuż pod Neapolem. W dalszych frazach odwoływał się do greckiej mitologii, pisząc o starym, morskim bóstwie Proteuszu, symbolizującym nadchodzącą w jego życiu starość, która wiązała się z upływającym czasem. Jan Kochanowski przemijania nie traktował pesymistycznie, w myśl renesansowej zasady *carpe diem* i „srebrne nici na głowie” zbytnio go nie martwiły. Uważał, że trzeba korzystać z każdego przemijającego dnia.

Tym, co zwraca uwagę w tłumaczeniu *An die Berge und Wälde* Waława Scherffera są pewne zmiany w stosunku do oryginału, zwłaszcza odwołania mitologiczne, np. w wersie szóstym niemiecki autor wymienia greckiego boga wiatrów Eola, który nie występuje u Kochanowskiego. W innych tłumaczeniach siedemnastowiecznego niemieckiego poety *Fraszek*, występują większe różnice znaczeń, co wykazał profesor Kazimierz Kapałka⁶⁶. Scherffer niektórych polskich wyrazów nie rozumiał poprawnie, m.in. we fraszce *Do Pawełka*, zamiast użyć słowa „dwór” w znaczeniu „na zewnątrz, poza domem” wstawił słowo „Hofe”, jako zdarzenie dziejące się „w pałacu, w dworze”:

Pomimo pojawiających się w tłumaczeniach różnic, na podkreślenie zasługuje fakt podjęcia się przez Waława Scherffera

⁶⁶ Kapałka, *Niemieckie tłumaczenie „Fraszek” Kochanowskiego i „Kolejdy” z r. 1652*, dz. cyt., s. 173–174.

pracy na tak trudnym i wymagającym materiale, jakim są wybitne utwory literatury staropolskiej Mistrza z Czarnolasu. Niemiecki tłumacz musiał wykazać się doskonałą znajomością języka, kultury i obyczajów polskich. Dzięki temu potrafił oddać ducha epoki, w której żył i tworzył wybitny polski poeta. Praca niemieckiego tłumacza świadczy o tym, że twórczość Jana Kochanowskiego była znana i ceniona nie tylko w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, ale także w krajach ościennych. Poza Rzeczpospolitą głównymi obszarami, gdzie możemy wskazać zaintere-

Sechstes Buch.
Jan Kochanowskes /
Lust: und Scherz = Reime /
 ins Teutsche überfetzt.
Außm Dritten Buche.
An die Berge und Wälder. Jamb.

Ihr wunder hohen Berg / Ihr Wäld' und grüne Pü-
 sche /
 an Euch mein' Augen Ich / gar gern und oft erfrische /
 darbey der Jugend zeit zugleich mir kömmt ein /
 da man auß ernst nicht hoch bestessen pflegt zu seyn.
 Wo bin Ich nicht gewesen? was hab Ich nicht gewaget?
 durchs Meer hat Aeolus mich hin und her getaget.
 Nechst Teutschland hab Ich Mir so Wälsch = als Fran-
 ze = Land /
 auch der Sybillen Höln gemacher recht bekant.
 Ich war ist ein Student / ist führ' Ich an der Seiten
 mein Nittermäßig Schner / ist Ich zum Hofeleuten
 Mich stalt; Morgen dann Ich einen Priester gab
 der seint Horas las / nur das Ich mich nicht hab'
 in geau: r Kappen wolln und doppelplatten wissen /
 doch ja / wenn man / Herr Abt / Mich hette sollen grüssen.
 So ware Protheus auch / der weiland in der Welt
 in Drachen / Regen / Glutz / und Wolken sich verstellte.
 Was werd' Ich weiter seyn? der Kopf allreit bereiffet?
 Ich halt's mit deme nur / der zeitlich was ergreiffet.

B 10 Außm

Oryginal dzieła autorstwa Wacława Scherffera *Geist: und Weltlicher Gedichte Erster Teil: in sich begreifend Eilff Bücher / deren inhalt nach der Zuschrift zu finden; Nebst einem kurtzen Register / zu Ende beygefügt, wydanego w Brzegu przez Krzysztofa Tschorna w 1652 roku* (źródło: https://digital.staatsbibliothekberlin.de/werkansicht?PPN=PPN599227117&PHYSID=PHYS_0359&DMDID=DMDLOG_0008 [dostęp: 23.10.2023])

sowanie utworami Jana Kochanowskiego były Śląsk, Prusy Książęce czy Saksonia. Tam tłumaczono i rozpowszechniano jego twórczość. Z tego względu recepcja dzieł Jana z Czarnolasu w europejskiej literaturze renesansu i baroku ze wszech miar zasługuje na gruntowne badania. ■

Spiritual and Secular Poems in Books Eleven of Wenceslas Scherffer von Scherffenstein in the Context of German Translations of Jan Kochanowski's *Epigrams*

SUMMARY

Wenceslas Scherffer von Scherffenstein was a prominent German poet who lived in Silesia in the 17th century. An important study in literary research was Jan Pipek's monograph written in the 1960s. In it, the author described the life of Waclaw Scherffer von Scherffenstein against the background of the socio-political life of the last Piasts in Silesia. The German poet translated as many as 138 of Jan Kochanowski's epigrams. Despite the differences that appear in the translations, the fact that Waclaw Scherffer undertook to work on such difficult and demanding material as the outstanding works of Old Polish literature by the Master of Czarnolas deserves to be emphasised.

Keywords: Waclaw Scherffer von Scherffenstein, *Spiritual and secular poems in books eleven*, Marcin Opitz, Jan Kochanowski, *Epigrams*, *Threnody*

BIBLIOGRAFIA

STARODRUKI

Czepko von D., *Auff Dess Wolgebohrnen Herren Herren Hans Georg Czigan/Freyherrn von Schlupska/Herrn auff Freystadt/Dobrowlawitz und Sacraco/ in Gott seeligen Abschied*, wyd. G. Baumann, Breslau 1640, strdr., Herzog-August-Bibliothek, sygn. Xb 6203 (40).

- Harsdörffer G. P., *Specimen philologiae germanicae continens disquisitiones IX [...]*, wyd. W. Endter, Norimberga 1646, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. Rar. 4381.
- Hermanni Hugonis S. J. Gottsälinger Verlangen Drey Bücher: nemlich: 1. Wehklagen der Büssenden Seelen. 2. Wünsche der Heiligen Seelen. 3. Seufftzen der Liebenden Seelen/ In Lateinischen Versen vielmal gedruckt, izt aber auch in so viel Teutschen Reimen beysammen herausgegeben, nebst einem Inhalt-Register, von Wencel Scherfferern von Scherffenstein G.K.P.*, wyd. W. Scherffer von Scherffenstein, Brieg? [post VII] 1662, strdr., Bibl. Uniw. we Wrocławiu, sygn. ER 42.
- Jöcher G. G., *Compendiöses Gelehrten-Lexicon [...]*, wyd. Gleditschiana Officina, Leipzig 1750, strdr., Bayerische Staatsbibliothek zu München, sygn. 4 N.libr. 48-1.
- Mühlpforth H., *Teutsche Gedichte*, wyd. J. G. Steckh, Breslau 1686, strdr., Herzog August Bibliothek zu Wolfenbüttel, sygn. Xb1876.
- Martini Opitii Deutsche Poematum. Erster Theil*, wyd. [S.I.], 1637, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. P.o. germ. 1034 k.
- Martini Opitii Weltliche Poemata [...]*, wyd. T. M. Götze, Frankfurt n/Menem 1644, strdr., Österreichische Nationalbibliothek, sygn. 627984-B THEAT.-S.
- Opitz M., *Prosodia Germanica oder Buch von der deutschen Poeterey in welchem alle jhre eigenschafft [...]*, wyd. A. Hünefeld, Dantzig 1634, strdr., Bibl. Polona, sygn. mf. B1283.
- Opitz M., *Trost Gedichte in Widerwertigkeit des Krieges: in 4 Bücher abgetheilt und vor etzlichen Jahren von einem bekandten Poëten anderwärts geschrieben*, wyd. Henning Kölern, Leipzig 1633, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. 4 p.o. germ. 159 m.
- Scheffer von Scherffenstein W., *Der Grobianer und Die Grobianerin/Das ist/Drey Bücher Von Einfalt der Sitten/zu gefallen Allen denen die grobheit lieb haben/vor vielen Jahren in Lateinischen versen beschrieben/Durch Fridericum Dede-kindum. An jetzo aber der Teutschen Poeterey vernünfftigen Liebhabern/in Alexandrinische Reime/nach anweisung H. Opitii gegebenen reguln genaw und vleissig gebracht/an vielen orten vermehret/und mit einem zu ende beygefükten aussführlichen*

- Register heraus gegeben/Durch Wencel Scherffern Leobsch. Siles.*, wyd. B. Klose, Brieg 1640, strdr., Aschebücher der Herzogin Anna Amalia Bibliothek Weimar, sygn. Scha BS 1A00028.
- Scherffer von Scherffenstein W., *Wencel Scherffers Geist- und Weltliche Gedichte Erster Theil: in sich begreifend Eifl Bücher/deren inhalt nach der Zuschrift zu finden; Nebst einem kurtzen Register/ zu Ende beygefügt [...] Deutscher Gedichte Zehndes Buch [...]*, wyd. Ch. Tschorn, Brieg 1652, strdr., Staatsbibliothek zu Berlin, sygn. Yi 2366.
- Wetzel J. C., *Analecta hymnica: Das ist: Merckwürdige Nachlesen zur Lieder-Historie, aufs neue mit vielem Fleitz gesamlet, und denen gelehrten Lieder-Freunden zum Dienst [...]*, wyd. Ch. Mevius, Gotha 1754, strdr., Universitätsbibliothek zu Heidelberg, sygn. F 625 RES.
- Zedler J. H., *Grosses vollständiges Universal-Lexikon aller Wissenschaften und Künste Welche bisshero durch menschlichen Verstand und Wirtz erfunden und verbessert worden[...]*, Bd. 34 (Sao-Schla), Halle und Leipzig 1742, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. 2 Enc. 23–34.

OPRACOWANIA

- Aurnhammer A., *Neues vom alten Ernst Schwabe von der Heyde. Drei Sonette auf die Krönung des Kaisers Matthias (1612)*, w: „Daphnis. Zeitschrift für Mittlere Deutsche Literatur und Kultur der Frühen Neuzeit”, 31, 2002.
- Bibliografia Literary Polskiej – Nowy Korybut*, t. 3, Piśmiennictwo Staropolskie, Warszawa 1965.
- „Daphnis. Zeitschrift für Mittlere deutsche Literatur und Kultur der Frühen Neuzeit (1400–1700)”, t. 30, 2001.
- Drechsler P., *Wencel Scherffer von Scherfferstein: ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Literatur im 17. Jahrhundert*, Breslau 1895.
- Eitner R., *Logau, Friedrich von*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”, t. 19, 1884.
- Dünnhaupt G., *Wencel Scherffer von Scherffenstein*, w: *Personalbibliographien zu den Drucken des Barock*, t. 5, Stuttgart 1991.

- Dünnhaupt G., *Wenzel Scherffer von Scherffenstein*, w: *Bibliographisches Handbuch der Barockliteratur: hundert Personalbibliographien deutscher Autoren des siebzehnten Jahrhunderts*, t. 3, Stuttgart 1980.
- Garber K., *Opitz von Boberfel[d]t, Martin*, w: „Neue Deutsche Biographie”, t. 19, 1998.
- Gervinus G. G., *Geschichte der poetischen National-Literatur der Deutschen*, t. 3, Leipzig 1836.
- Gruchała J. S., *Szymonowic (Simonius, Simonides, Bebdoński), Szymon*, w: „Polski Słownik Biograficzny”, t. 50, 2015.
- Hoffmann C. J. A., *Die Tonkünstler Schlesiens: ein Beitrag zur Kunstgeschichte Schlesiens, vom Jahre 960 bis 1830*, wyd. G. P. Aderholz, Breslau 1830.
- Kapałka K., *Niemieckie tłumaczenie „Fraszek” Kochanowskiego i „Kolędy” z r. 1652*, w: „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej”, t. 12, nr 1/4.
- Karl- und Faber-Kunst- und-Literaturantiquariat: Sammlung Victor Manheimer: deutsche Barockliteratur von Opitz bis Brockes*, München 1927.
- Lorenzen K., *Harsdörffer, Georg Philipp*, w: „Neue Deutsche Biographie”, t. 7, 1966.
- Monath W., *Gryphius, Andreas*, w: „Neue Deutsche Biographie”, t. 7, 1966.
- Muncker F., *Opitz, Martin*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”, t. 24, 1887.
- Nowak Z., *Rybiński (Ribinus, Ryba), Jan*, w: „Polski Słownik Biograficzny”, t. 33, 1991–1992.
- Palm H., *Gryphius, Andreas*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”. t. 10, 1879.
- Piprek J., *Wacław Scherffer von Scherffenstein. Poeta śląski i polonofil XVII wieku*, Opole 1961.
- Ritter von Halm K., *Colerus, Christoph*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”, 4, 1876.
- Scherer W., *Dedekind, Friedrich*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”, t. 5, 1877.
- Schmidt E., *Scherffer von Scherffenstein, Wenzel*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie”, 31, 1890.

- Simonówna A., *Pieśń Kochanowskiego „Nadziei nie trzeba tracić” w tłumaczeniu niemieckim z XVII wieku*, w: „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej”, t. 7, nr 1/4, 1908.
- Szeląg K., *Śląski Lukullus? Baron Jan Jerzy Cygan ze Słupska na Frysztacie i Dobrosławicach w świetle zebranych przez niego książek*, w: „Z badań nad książką i Księgozbiorami Historycznymi”, 2021, t. 15, z.1.
- Szyrocki M., *Niemieckie echa twórczości Kochanowskiego, Szymonowica i Modrzewskiego*, w: „Sobótka”, R. X, 1955, z. 4.
- Tomkowicz S., *Kochanowski i poeci niemieccy XVII wieku*, w: „Przeгляд polski”, t. III, Kraków 1884.
- Trunz E., *Lobwasser, Ambrosius*, w: „Neue Deutsche Biographie”, t. 14, 1985.
- Ukena P., *Logau, Friedrich von*, w: „Neue Deutsche Biographie”, t. 15, 1987.
- Werner H., *D. deutsch-polnische Grenzlandproblem in d. schlesischen zur im Zeitalter d. Humanismus u. d. Barocks*, Breslau 1938.
- Wróbel A., *Kochanowski i literatura niemiecka*, w: „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej”, t. 43, nr 1–2.